

**पंचायत राज व्यवस्था : ग्रामसभेत व लोकसहभागी नियोजनात
महिलांचा सहभाग**

प्रा. व्ही. एम. घुबले
I gk; d ik/; ki d
ekrksJh epkOGs l ekt dk; Z egk-
uj [kM] ft- ukxi j
महाराष्ट्र भारत

िलरkouk %

Hkkjr ns'k gk [kM; kpk ns'k vkgS egkRek xkdkhuh l kachrys glr} t@gki ; r [kM; kpk fodkl gskkj ukgh r@gki ; r ns'kpk fodkl gskkj ukgh- R; kdjhrk 73 oh ?kVuk nq Lrh >kyh] R; kr i pk; r 0; oLFkk cGdV dj.; kr vkyh o ykd"kkgh fodndj.k dj.kS gk 73 0; k ?kVuk nq LrhpK egRokpk m'sk vkgS 1951 i kl u vki .k ns'kps fu; kst u djhr vl ykS rjh ; k ns'krhy [kM; kpk fodkl >kyk ukgh- dkj.k Hkkjrh; fu; kst u vk; kx ; k ns'kps fu; kst u djhr vkys vkgS t@gk fu; kst ukph fn"kk xkokdMm fnYhdMs tkbZy r@gk ; k ns'kpk fodkl "kD; vkgS dkj.k T; kyk ts i kfg ts rs Bjfo.; kpk vf/kdkj R; kyk fnY; k xsyk i kfg ts Eg.kts ykd l ghkxh xkeh.k fu; kst u Ogk; yk i kfg ts ?kVurhy dye 243 uq kj xtel Hkkyk ykd"kkgh fu; kst ukpk vf/kdkj vkgS

xkel Hkk %

xkel Hkk ; kpk vFkZ i pk; rhp; k {ks=ke/; s varHkar vl yS; k xkok"kh l ari/kr ernkj ; k |kae/; s uknyS; k 0; DrhpK l eko'sk vkysyh ernkj kph l Hk vl rs LFkkfud i krGhoj xtel Hkkyk l okp LFkku fnY; k xsys vkgS xtel Hke/; s xkokP; k fodkl kl aikh ts fu.kZ ?krys tkrkr rs fu.kZ xte i pk; rhyk dk; Z dj.; kl aikh vfuok; Z vl rs xtel Hke/; s R; k xkokrhy dks kR; kgh ukxfjdkyk %tks ernkj vkgS xtel HkP; k fu.kZ i f0; s] ppri] l ghkxhrr] l ipuk dj.; kpk i qkZ% U; k; hd vf/kdkj vkgS

xlkkrhy ernkjk 0; rhjhDr xtel Hkr dkskgh Hkx ?kww "kdr ukgh- ftYgk fu; kstu o fodkl I ferh] ftYgk xteh.k fodkl ; æ.kk] ftYgk ijh'kn i pk; r I ferh us ikBfoyY; k i frfu/khl rka-hd I Yyk o ekxh"ku djrk ; rs

fu; kst ukph vko"; drk %

1½ ekuokP; k i R; d ckche/; s fu; kst ukyk egRo vkgs ygku o; kr f"kk.kkps fu; kstu] ukcljh feGKY; kurj i xjkr xjt i qtps fu; kstu] "kr djh fi dkps o cktkj i Bps fu; kstu 0; ki kjh 0; ki kjkps fu; kstu mdjrls

2½ fu; kstu Eg.kts 0; Drhu} I LFku} jkT; ku} dly/ku} mi yC/k ekuoh o u\$ fxr I d k/kuk}kjs dlyY; k xjt B; k i pZr; kjhpk vkjk [kMk gks -

3½ xkoikrGhoj ykdkuh rkrGhP; k xjtk y{kk r ?kww fu; kstu dj.; koj Hkj | kok- vl s 11 0; k i pokf'kd ; kstu B; k ekxh"kd I pur I kachrys vkgs

ykdl kghkxh fu; kstu Eg.kts dk; %

1½ ek0; k xkokpk fodkl Eg.kts ek>k fodkl vkgs gs rRo Lohdkj .ks vko"; d vkgs

2½ xko ek>s vkgs gh LoketRokph Hkkouk fuekZ.k gksks vko"; d vkgs

3½ fu; kstu if0; r , dki {kk vucl ykdkrkh fopkjfofue; d: u dlyY; k dkekly I krdkrk] let] xjlet jkgr ukghr I koZtfud Lo: ikph xjt ykdkP; k , df=r iz RukeGs I gtrus iwz gksrs

4½ ykdkP; k I ghkxkru] I Yykel yr d: u dlyY; k dk; keGs th 'okLrq vxj 'I qo/kk' fuekZ.k dlyh trs rh ykdkuk vkiyh vkgs cl s okVrs ; k vkiyi .kkeGs okLrq o I qo/kk ; kps ykdkadMq tru gksrs

efgyk I {lehdj.kk , d if0; k %

efgyk I {kehj.k gk , [knk dk; Øe fdok idYi ul u] gh , d ifØ; k vkgs ; k ifØ; r I kehj gskkjh efgyk [k]; k vFkZs I {ke >kyh vkgs vl s rsgkp Eg.krk ; bZy] tsgk I nj efgyk Lor% kBh fdok dYmkl kBh Lor%fu; kstu d: u R; kuq kj fu.kZ ?kAu R; kph veycktko.kh d: u vi\$kr vl ysysmfI'V I k/; d: "kdsy-

ipk; r jkt %

73 0; k ?kVuk nq Lrhps egRo tk.ku efgykpk ipk; r jkte/; s tklrhr tklr I ghkx ok<kok R; kau ipk; r 0; oLFkd mHkZr ekfgrh ; k djhrk if"kk.kkps vk; kstu dsys tkr

xkolrjh; I ferh %

fofo/k ; kstukvrxZr xko ikrGhoj r; kj >kyY; k xVkp feGu xkolrjh; I ferh r; kj dyh tkr I nj I ferh xokrhy xVkp; k ixrh I ksrp xko fodkl kP; k o dkes ; k fo'k; hps if"kk.k xkolrjh; I ferh if"kk.kkvarxZr fnys tkr efgyk I {kehj.kkP; k ifØ; r vud ?kVdkpk I eko\$ vkgs tI s & vkfFkd I keftd] jkt dh;] vkjkk;] "k\$kf.kd bR; knh I oZ ?kVdkps efgyk I {kehj.kkl kBh egRo vkG[ku dlnz jkt ipk; r ea-ky; kus ; "knk o ekfoeus cufoyY; k iR; d xVkr ; k ?kVdkpk I eko\$ dj. ; kpk iz Ru dyyk vkgs

vkfFkd %

efgykps mRi uu ok<fo.; kl kBh fofo/k NkV; k xkB; k m |ksx/ka| kph fufeZr dj.; koj Hkj fnyk tkrks "krhoj vk/kjhr dYi kyu] "kGhi kyu] QyRi knu] HkktH fodk.; kpk 0; ol k;] ch&fc; k.k fod.; kpk 0; ol k;] eRI ; 0; ol k; v"kk fofo/k m |kskæ/; s I ghkx ?kryyk vkgs fcxj "krhoj vk/kjhr fdjk.kk nqku] f"ko.k dke] eMi Mdkg'skupk 0; ol k;] ykMh 0; ol k;] I k; dy fj i s jps nqku] jMheM xkjev] gkWy@[kk.kkoG] fejph dkMi] clxM; k v"kk m |kskæ/; s efgyk I ghkxh >KY; k vkgr-

I keftd %

वर्षातून ०; अगदीच कस एवढेच तर्फे किंवा लो; अगदीच; द प्र खर्च/; स ल केवढेच ?कवढेच ह्या
 फिनियस वग्स ल केवढेच ?कवढेच खर्च ल गहक ?कय; कोज फल=; काक ?क्यो ओ ल केवढेच एवढेच
 लफकु फेग्र वग्स र; कप चकस ल एवढेच ओकळ/ इधरह तल स & नक:] गहक] चक फोकग व"क ओ ब्रज
 इ एवढेच वग्स ?कय.; क खर्च इ एवढेच वल रस

खो फोदल क एवढेच %

एवढेच लो% कस द/क ओ र; कप चकस खोफोदल वल क फोकज द: यखय; क वग्स
 वल.क ए.कू खे लोपनर] ओक]कि उ] ल केवढेच "कय; चक.क चक.क ल क] [क ओकस र; क गक्य यखय; क
 वग्स-

कतध; %

एवढेच ल {केवढेच.क एवढेच कतल रस्य ल गहक वर; ए एवढेच ब्रस खो इकगो
 खेप; र्हे/; स एवढेच ल गहक ओक यखय; कुरज पकय; क ल क.क क वल य; कस फल उ ; र
 वग्स , ओप उग्स रज खो इकगो; क कतल रस्य एवढेच ल गहक एवढेच/; स वर"ओ"ओ
 फेकळ दज.; क एवढेच ब्र वग्स एवढेच; क वरकी; र; क फोफ/ १०५ इवढेच ल जप@प; र
 ल फेह@तयग इज'क ल नल; वलक ल हकी र; क इकोज फोम वय; क वग्स-

ल एल; क फोम %

हक्य गक द'कळकु नस वग्स बळक; क दक/; स वल.क हक्य लो= >क रगकी क प रज
 वती; र हक्यरक द'कोज हक्य यकथो वयो वग्स वल.क ; क्य यकथो ए ०; ओ क;
 "कथ वग्स ओ "कथ; क ०; ओ क; क ल ओ" तलर जक.कक ०; डरह ए.कस एवढेच वग्स- इ.क इकुर
 दकगी क प रज वती; र एवढेच नो कुओ र; कप इतक द्य- इ.क कतध;] ल केवढेच ओ वल.क
 फु.क, क र; कप ल गहक उगक- नसके/; स इप; र कत ०; ओल/; स खे.क फोदल क एवढेच ५०
 वडस वल.क फेकस वग्स इ.क र; क वल.क कप एवढेच मी; कस द: उ ?कक दक; वल.क यकल गहक

fu; kst ukr R; kpk I ghkkx vkgs dk; \ ; k I oz xksVhpk vh; kl dj.; kdjhrk ; k fo'k; kph fuoM dsh vkgs

I ākkukaps mīś'k %

1½ xtel Hkk o ykdI ghkkxh fu; kst ukr efgykpk I ghkkx vH; kl .ks

2½ xtel Hkr efgykpk vkfFkd I ghkkx o ykdI ghkkxh fu; kst ukpk vH; kl dj.ks

3½ efgykpk xtel Hkk o ykdI ghkkxh fu; kst ukP; k vf/kdkjkph ekfgrh dj.ks

x'dfrds %

1½ xtel Hkk o ykdI ghkkxh fu; kst ukr efgykpk I ghkkx vkgs

2½ efgykpk xtel Hkr o ykdI ghkkxh fu; kst ukr vkfFkd I ghkkx vkgs

3½ efgykpk xtel Hkk o ykdI ghkkxh fu; kst ukP; k vf/kdkjkph ekfgrh vkgs

I ākkku i) rh %

ipk; r jkt 0; oLFkk xtel Hkr o ykdI ghkkxh fu; kst ukr efgykpk I ghkkx ; k fo'k; koj I ākkku dj.; kdjhrk o/kkz ftYákrhy /kkuljk xkokph v/; ; u {k= Eg.ku fuoM dj.; kr vkyh- /kkuljk ; fFky , dwhk ykd ā; k 14000 vkgs R; ke/; s i q 'k 750 rj efgyk 650 vkgs ; kr I Hkk0; ueqk fuoM i) rhpk okij d: u R; kr I k/kk ; knfPNd ueqk e/khy ykWjh ræ-kpk okij d: u 50 efgyk I ākkkukdjhrk fuoM dj.; kr vkyh- rF; I dnyu dj.; kdjhrk eyk[kr vuq ph vkf.k ng; e rF; I dnyu %bajub/ ekfl d] I mHkZ xFk½ ; kpk okij dj.; kr vkyk o R; ko: u I kj.kh r; kj dj.; kr vkyh-

1½ xtel Hkr o ykdI ghkxh fu; kst ukr efgykpk I ghkx vks %

efgykpk; k ipk; r jkt 0; oLFkr 50 VDds vkj{k.k feGkys R; kpk mi ; ksx ?kÅu efgyk vkt xtel Hkr iR; d /kij.k jkfo.; kr vkiyk I ghkx n"krkr v"kh efgykMuu ekgrh feGkyh vks vkf.k R; kP; k vf/kdkjP; k ckrhr R; k tkxr dj.ks vko"; d vks tskd: u efgykpk I ghkx vf/kd ok<y- R; keGs iLrqr fo'k; kps xfggrds cjkaj fl) gkrs

2½ efgykpk xtel Hkr o ykdI ghkxh fu; kst ukr vkfkd I ghkxpk vks %

efgyk Lfkfud Lojkt; I LFkr 50 VDds vkj{k.k feGkys "kkl ukP; k fofo/k ; kst ukæ/; s efgykpk I ghkx ok<yk vks ekfo] ukckMZ vkf.k "kkl ukP; k ek/; ekru efgyk xV r; kj d: u efgykp vkfkd I {kehj.k >kys o R; keGs efgykpk xtel Hkr o ykdI ghkxh fu; kst ukr vkfkd I ghkx ok<yk vks R; keGs iLrqr fo'k; kps xfggrds cjkaj fl) gkrs

3½ efgykpk xtel Hkr o ykdI ghkxh fu; kst u vf/kdkjph ekgrh vks %

ipk; r jkt 0; oLFkr efgykpk 50 VDds vkj{k.k feGkys vks ; k vf/kdkjfo'k; h efgykpk ekgrh vks i.k R; kpk mi ; ksx dj.; kdfjrk R; kpk if"kk.kkph xjt vks rlp iq 'kkP; k ekufi drs cny dj.ks I d k xjtps vks ykdI ghkxh fu; kst ukfo'k; h R; kpk fopkyk rbgk R; kauh I kxrys dh] ijkr dGki kl u efgykpk I ghkx gkrk- ijar vkt dk; |kP; k ek/; ekru ykdI ghkxh fu; kst ukpk vf/kdkj feGkyk vks vl sR; kauh I kxrys R; keGs iLrqr fo'k; kps xfggrds cjkaj fl) gkrs

I nhlZ xdkl ph %

1½ /koM I rh"k ?k- % 2012½ fodkl 0; oLFkki u vkf.k dY; k.k I ok I ektdk; Z if"kk.k vkf.k fodkl] I j I fgr; dn] ukxiy % I at; Bkdjs izdk"kd] 2012

2½ foHkr} Hky % ipk; rjkt 0; oLFkk] efbZ % eukfodkl izdk"ku

3½ MKW nōxkodj , l - th(½2007½ ipk; rjkt vkf.k l kefgd fodkl] ukxij % ijkf.kd yfyr
izdk"ku Jh l kbZkFk izdk"ku

4½ ekxkl {ks= vuqku fu/kh] xteipk; r l nL; kdjhrk if"kk{k.k okpu l kfgR; jkT; xteh.k
fodkl l l.Fkk] ; "knk ¼; "korjko pŃgku fodkl iz"kk l u ickkkuh½